

Nr 41.

Ankom till Riksdagens kansli den 19 april 1910 kl. 5 e. m.

*Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till
Riksdagen angående anordnande af elektrisk belysning
och värmeledning inom vissa delar af Vadstena hospital.
(2:a A.)*

I en den 4 sistlidne april till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition, nr 128, har Kungl. Maj:t under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden samma dag föreslagit Riksdagen att för anordnande af elektrisk belysning och värmeledning inom vissa delar af Vadstena hospital bevilja ett anslag af 226,900 kronor samt därpå på extra stat för år 1911 anvisa 26,900 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att af tillgängliga medel redan under innevarande år utanordna beloppet.

Till återopade statsrådsprotokollet har föredragande departementschefen anført följande:

»Uti den till 1909 års riksdag aflåtna nådiga propositionen angående statsverkets tillstånd och behof föreslog Kungl. Maj:t, i anslutning till en af medicinalstyrelsen i skrifvelse den 25 september 1908 gjord framställning, Riksdagen att för anordnande af elektrisk belysning och värmeledning vid vissa delar af Vadstena hospital bevilja ett anslag af 268,100 kronor samt därpå på extra stat för år 1910 anvisa 100,000 kronor.

Vadstena hospital och asyl består af två skilda hufvudafdelningar, belägna i hvar sin del af staden. Den södra komplexen, gemenligen kallad »asylen», inrättades i början af 1890-talet, rymmer 400 sängar

*Tidigare
förslag.*

och användes för vård af män, tillhörande allmän klass. Denna afdelning försågs redan från början med såväl elektrisk belysning som centraluppvärmning och afsågs alls icke i det för 1909 års riksdag framlagda förslaget. Förändringarna afsågo allenast hospitalets nordligare del, hvilken användes dels för kvinnor af allmän klass, 374 sängar, dels för patienter af första betalningsklassen, 26 sängar. Allmänna klassen är inrymd hufvudsakligen i det gamla nunneklostrets byggnader, men äfven i annan byggnadskomplex, likasom de förra uppförd af sten. Alla dessa byggnader skulle i stället för fotogenbelysning och kakelugnar få elektrisk belysning och värmeledning. Patienterna af första betalningsklassen inhysas i tre små trähus af skäligen dålig beskaffenhet; för dem skulle allenast elektrisk belysning ifrågakomma.

För anordnande af den elektriska belysningen var afsedt att anlägga eget elektricitetsverk i samband med centraluppvärmning, en anordning, som, enligt hvad framgick af en utaf ingenjören Carl A. Rossander verkställd utredning, för hospitalet skulle både ekonomiskt och från trygghetssynpunkt vara lämpligast.

Förslaget till sådan anläggning var uppgjordt af ingenjör Rossander och omfattade ångmaskineri, kombineradt, såsom ofvan nämnt, med värmeledningen för afloppsångans tillgodogörande, generatorer, så kalladt utjämningsmaskineri, ackumulatorbatteri samt ledningar och armatur. Kostnaden för ångpannorna var upptagen i värmeledningsförslaget. Öfriga kostnader beräknades till 79,200 kronor.

Värmeledningen, hvar till förslaget utarbetats af ingenjören H. Theorell, och hvari afloppsången från elektricitetsverket skulle tillgodogöras, innefattade först en ångpanneanläggning, som utom till uppvärmning och belysning skulle lämna ånga för vattenpumpning, vattenvärmning, kök och tvätt.

Själftva värmeledningen ansågs icke kunna utföras enligt vanligen vid hospitalsanläggningar tillämpade system. De gamla klosterbyggnaderna hafva nämligen olika höjdlägen, sakna mestadels källare och äro i öfrigt så beskaffade, att det visat sig svårt, ja, omöjligt att åvägabringa kulvertar mellan husen för rörledningar med ändamålsenliga lutningar. Det föreslogs därför, att anläggningen skulle ske efter ett i utlandet, särskildt i Danmark, på sista tiden infördt »snabbcirkulerande varmvattensystem», hvarvid det uppvärmda vattnet med tillhjälp af mekanisk kraft, pumpning, sättes i cirkulation inom ledningssystemet.

Kostnaden för ångpannor, ledningssystem i alla de ifrågavarande

sjukhusbyggnaderna, värmekroppar med mera beräknades uppgå till 68,000 kronor.

För ångpannor och maskiner ansågs ett nytt ångpannehus behöfligt, afsedt att utgöra en tillbyggnad till de öfriga ekonomibyggnaderna, hvarförutom ganska betydliga byggnadskostnader betingades af värmeledningens införande i de gamla husen. Ritningar till ångpannehus voro utförda af medicinalstyrelsens biträdande arkitekt, hofintendenten A. Kumlien, som äfven beräknat kostnaderna härför samt för underjordisk kanal med mera; och ställde sig dessa kostnader på följande sätt:

nybyggnad för ångpanne- och maskinhus	kr. 34,300: —
240 längdmeter underjordisk tunnel af stampad betong, utvändigt asfalterad, med nedstigningsluckor, gräf- ning och ställningar à 90 kronor	» 21,600: —
diverse rifnings-, murnings-, lagnings- och målnings- arbeten i omkring 260 rum eller andra lokaler till ett medelpris af 250 kronor	» 65,000: —
Då härtill lades kostnaden för belysningen	» 79,200: —
samt kostnaden för värmeledningen med mera	» 68,000: —
uppkom en totalkostnad af	kr. 268,100: —

Vid frågans behandling i statsutskottet yttrade utskottet, som erkände behovet af anordnande af elektrisk belysning och centraluppvärmning inom vissa delar af Vadstena hospital, att omkostnaderna för de föreslagna anordningarna dock syntes så väsentligt höga, att utskottet måst taga under ompröfning, huruvida de icke skulle kunna afsevärdt nedbringas. Vid verkställd granskning hade utskottet trott sig finna, att på flera punkter väsentliga reduceringar i omkostnaderna skulle kunna göras. Då det emellertid icke varit utskottet möjligt att föreslå något bestämdt belopp, hvarmed nedsättning bort ske, och då någon fara i frågans uppskjutande till en kommande riksdag icke syntes förefinnas, ansåg utskottet önskligt, att Kungl. Maj:t bereddes tillfälle att taga frågan under förnyadt öfvervägande. Utskottet hemställde fördens skull, att Kungl. Maj:ts framställning icke måtte af Riksdagen bifallas.

*Frågans be-
handling vid
1909 års
riksdag.*

Tre reservanter inom utskottet hemställde emellertid, att Riksdagen måtte för ändamålet bevilja ett anslag af 245,000 kronor.

Såsom skäl för detta förslag anförde reservanterna, att de trott sig

finna, att förslaget öfver hufvud taget varit rikligt tilltaget, och att de särskildt fäst sig vid dels att en i förslaget ingående underjordisk tunnel varit upptagen större och dyrbarare än behovet kräfde, dels att, vid belysningsanordningens beräkning, anläggningen afsetts i hufvudsak för koltrådslampor, hvarigenom ledningar och dylikt behöft räknas för betydligt starkare ström och därigenom kraft gröfre och dyrbarare ledning än fallet varit, därest de modernare metalltrådslamporna vunnit beaktande. Från sakkunnigt håll hade reservanternas erfarenhet, att utan olägenhet för anläggningen genom förslagets ändring i dessa hänseenden mer än 20,000 kronor skulle kunna besparas, och föreslogo därför, såsom nämndt, anslaget bestämmande till 245,000 kronor.

Vid ärendets behandling i kamrarna biföll Första kammaren det förslag, som innefattades i reservationen, hvaremot Andra kammaren biföll hvad utskottet hemställt. Vid anställd gemensam omröstning segrade yrkandet om afslag å Kungl. Maj:ts proposition, hvilket af Riksdagen i skrifvelse den 22 maj 1909 anmälades.

Medicinalstyrelsens underdåniga skrifvelse i ämnet 29 nov. 1909.

Uti underdånig skrifvelse den 29 november 1909 har medicinalstyrelsen åter upptagit frågan och därvid anført, att behovet af centraluppvärmnings och elektrisk belysnings införande i de äldre delarna af Vadstena hospital syntes genom ärendets behandling inom Riksdagen vara erkänt.

Hvad angår möjligheten att genom förändrade anordningar åstadkomma besparingar i de förut beräknade kostnaderna, har styrelsen underkastat förslaget förnyad granskning och därvid tagit i betraktande hvad som i statsutskottets betänkande i ärendet anförts. Sedan frågan varit föremål för pröfning vid en af generaldirektören K. Linroth verkställd inspektion af hospitalet, har medicinalstyrelsens arkitekt, biträdd af fackmän i värme- och belysningsledningsfrågor, på styrelsens uppdrag och med ledning af hvad vid inspektionen förhandlades uppgjort en modifierad plan för arbetets utförande.

Enligt denna plan skulle, hvad beträffar *byggnadsarbetena*, den i styrelsens föregående förslag upptagna underjordiska tunneln för värmeledningsrör med mera ersättas af en ofvan jord anbragt trätrumma, upphängd på en befintlig mellan hospitalets byggnader löpande i godt stånd varande stenmur; endast vid korsningen af en stadens gata och på en annan kortare sträcka skulle ledningarna förläggas i tunnel. Genom denna anordning, angifven på en handlingarna bifogad situationsplan öfver ifrågavarande del af hospitalet, beräknas kostnaden för de behöfliga led-

ningarnas skyddande, där de skola framdragas mellan hospitalets olika afdelningar, blifva 3,600 kronor i stället för 21,600 kronor, som utgjorde den beräknade kostnaden för den underjordiska tunneln; det vill säga man skulle erhålla en besparing å 18,000 kronor. Styrelsen anser visserligen den sålunda föreslagna anordningen med trätrumma vara betydligt underlägsen den med tunnel, då soliditeten blifver betydligt mindre och trumman därjämte kommer att framgå utmed en promenadgård för sjuka, där den blifver utsatt för åverkan, men då en så betydlig besparing i anläggningskostnaden kan erhållas, har anordningen med trumma synts styrelsen kunna godkännas. Någon nedsättning i kostnaden för nybyggnaden för ångpanne- och maskinhus, upptagen till 34,300 kronor, har däremot ej kunnat åstadkommas. Ej heller har man kunnat göra någon nedprutning å den för rifnings-, murnings-, lagnings- och målningsarbeten upptagna kostnaden 65,000 kronor. Genombrytningen på talrika ställen af ofta metertjocka murar i hospitalets äldre byggnader blifver nämligen, anmärker medicinalstyrelsen, tidsödande och kostsam, uppbrytningen af golf med underliggande hvalf likaså. Vidare förekommer upphuggning af djupa nischer för värmekroppars placering, nedtagning af befintliga kakelugnar, om- och delvis nymålning i olja af stora ytor, insättning af evakuationsventiler med mera. Nämda arbeten omfatta sammanlagdt 260 rum och andra lokaler och hafva beräknats efter ett medelpris af 250 kronor för rum.

I planen för *värmeledningen* har ingen förändring gjorts. Snarare har, säger medicinalstyrelsen, det sistförflutna årets erfarenheter styrkt styrelsen i dess mening om det föreslagna systemets tjänlighet särskildt för de gamla byggnaderna vid Vadstena hospital. Enligt hvad ingenjören Theorell i utlåtande af den 9 november 1909 anført har ej heller kostnaden kunnat beräknas lägre än till 68,000 kronor eller samma summa, som var upptagen i styrelsens underdåniga förslag år 1908.

Hvad slutligen angår den *elektriska belysningsanordningen*, har styrelsens biträde på detta område, ingenjören Rossander, i utlåtande af den 23 november 1909 framhållit, att några inskränkningar i det först beräknade antalet lampor ej lämpligen kunde göras. Däremot kunde på grund af under allra sista åren vunnen erfarenhet numera utan risk metalltrådslampor i större utsträckning användas, hvarigenom kraftbehovet och i följd häraf maskineri och ledningar blefve betydligt reducerade mot i fjolårsförslaget, som afsåg koltrådslampor. Härom yttrar ingenjören Rossander: »I den föregående beräkningen antogs, att kraftstationen skulle vara tillräcklig för den förekommande högsta belastningen äfven om uteslutande koltrådslampor skulle användas, detta dels

med hänsyn till den jämförelsevis ringa erfarenhet, som man då hade af metalltrådslamporna, dels för att tillgodose möjligen blifvande framtida kraf på utvidgad belysning. Den erfarenhet, som numera vunnits om metalltrådslampornas, speciellt tantallampornas, användning i praktiken, är emellertid så pass gynnsam, att det icke synes mig vara någon risk att antaga, att endast dylika lampor komma till användning, samt att beräkna ledningar och maskineri under detta antagande». Ingenjör Rossander beräknar anläggningskostnaden under dessa förändrade förutsättningar till 56,000 kronor i stället för 79,200 kronor, till hvilket belopp den förra kostnadsberäkningen uppgick. Genom det sålunda föreslagna belysningssystemet nedbringas kostnaden med 23,200 kronor. Hvad beträffar metalltrådslampor, har medicinalstyrelsen ytterligare anført, att styrelsen under senaste året äfven vunnit någon egen erfarenhet om dem, i det att de kommit i bruk vid Lunds hospital och asyl. De äro visserligen, anmärker styrelsen, ännu betydligt dyrare i inköp än koltrådslampor och förbrukas hastigare än dessa, hvadan driftkostnaden vid bruk af tantallampor torde blifva större än vid användandet af koltrådslampor. Men man torde dock enligt styrelsens mening kunna hysa berättigade förhoppningar, att metalltrådslampor, sedan de kommit mer i bruk, skola blifva såväl billigare i inköp som af varaktigare och starkare konstruktion.

De i enlighet med förestående redogörelse omräknade *kostnaderna* för anordningar med elektrisk belysning och värmeledning i de äldre husen vid Vadstena hospital och asyl ställa sig alltså på följande sätt:

Nybyggnad för ångpanne- och maskinhus	kronor	34,300: —
15 längdmeter underjordisk kanal af stampad betong, utvändigt asfalterad à 100 kronor	»	1,500: —
210 meter upphängningslåda af tjärade plank med beslag à 10 kronor	»	2,100: —
Diverse rifnings-, murnings-, lagnings- och målnings- arbeten i omkring 260 rum eller andra lokaler till ett medelpris à 250 kronor	»	65,000: —
Ny ångpanneanläggning och värmeledning enligt in- genjören H. Theorells förslag	»	68,000: —
Elektrisk belysnings- och kraftanläggning enligt in- genjören Carl A. Rossanders förslag	»	56,000: —
Summa kronor		226,900: —

På grund af hvad sålunda förekommit har medicinalstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen att för anordnande af

elektrisk belysning och värmeledning inom de äldre delarna af Vadstena hospital bevilja ett anslag af 226,900 kronor.

Öfverintendentsämbetet, som genom nådig remiss fått befallning att yttra sig i ärendet, har uti underdånigt utlåtande den 28 december 1909 anført, att ur teknisk-ekonomisk synpunkt icke något torde vara att erinra mot förslaget. Ämbetet har dock ansett sig böra framhålla, att någon, om än tilläffventyrs ringa, värmeförlust kommer att uppstå genom ytterledningarnas anbringande på sätt som förslaget utvisar.

Emellertid har öfverintendentsämbetet upptagit till behandling en ny synpunkt, som icke förut skärskådats, den nämligen huruvida det öfver hufvud taget är lämpligt att vidtaga ifrågavarande anordningar, med hänsyn därtill att de äro afsedda att införas i den del af hospitalsanläggningen, som inrymmer i det ur kulturhistorisk synpunkt högeligen beaktansvärda åldriga nunneklostret — detta enda i Sverige någorlunda fullständigt bevarade kloster.

Öfverintendentsämbetet har med anledning häraf infordrat riksantikvariens yttrande i ämnet.

I detta sitt yttrande har riksantikvarien påpekat, att Vadstena kloster, som är det långt utom våra gränser högt aktade mönstret för alla i andra länder grundade kloster, hörande till den heliga Birgittas orden, är af synnerligen högt historiskt värde. De ifrågasatta anordningarna, särskildt värmeledningen, skulle emellertid, såsom medicinalstyrelsen i sin skrifvelse den 29 november 1909 anført, medföra genombrytning på talrika ställen af ofta metertjocka murar i hospitalets byggnader samt uppbrytning af golf med underliggande hvalf. Då sådana ingrepp i hög grad skulle skada den gamla byggnaden, har riksantikvarien för sin del på det kraftigaste afstyrkt förslaget, i hvad det rör den del af hospitalet, som är inrymd i den gamla klosterbyggnaden, likasom beträffande den i förslaget omnämnda byggnad, som är känd under namnet »Mårten Skinnares hus», ett af landets märkligaste byggnadsminnen från slutet af medeltiden.

Med hänsyn till hvad riksantikvarien sålunda anført och då det måste ligga i landets välförstådda intresse, att de kulturhistoriskt synnerligen intressanta byggnaderna räddas och blifva försatta i ett skick, som mera öfverensstämmer med deras egenskap af historiskt monument, har öfverintendentsämbetet ansett det med fog kunna ifrågasättas, huruvida man bör genom ytterligare kostnaders nedläggande på byggnaderna i fråga för ytterligare någon längre tid hafva bundit sig vid

desamma, och detta så mycket hellre som de naturligen icke äro så särdeles idealiska såsom hospitalsbyggnader.

I anslutning härtill hemställer öfverintendentsämbetet, om icke en utredning bör verkställas i ändamål att undersöka, huruvida det icke vore ur såväl ekonomisk som praktisk synpunkt att föredraga att på andra sidan om Hospitalsgatan uppföra en ny tidsenlig paviljong för de sinnessjuka, som förvaras i de gamla klosterbyggnaderna, och i sammanhang med denna nybyggnad också uppföra en dylik för pannorna till värmeledningen.

Medicinalstyrelsens utlåtande den 14 februari 1910.

Till följd af nådig remiss har medicinalstyrelsen den 14 februari 1910 afgifvit underdånigt utlåtande i anledning af hvad riksantikvarien och öfverintendentsämbetet anført.

Därvid har medicinalstyrelsen till en början framhållit nödvändigheten af att de gamla klosterbyggnaderna i Vadstena, därest de fortfarande skola användas för sinnessjukas vård, underhållas respektive sättas i sådant skick, att en ändamålsenlig sjukvård i dem kan bedrivas. Skulle utvägar finnas för den af öfverintendentsämbetet framkastade planens förverkligande och byggnaderna sålunda anses böra afsättas allenast såsom fornminnen, kunna de naturligtvis icke begagnas såsom sjukhus. Äfven om af hänsyn till sådana betänkligheter, som af riksantikvarien framförts, alla möjliga förändringar inom husen skulle undvikas, blefve deras utrymmande nödvändigt. I båda fallen måste andra byggnader anskaffas till deras ersättande i sinnessjukvårdens tjänst.

I de två klosterbyggnaderna vårdas för närvarande 185 sjuka. Nybyggnader för ett så stort antal patienter skulle, meddelar medicinalstyrelsen, icke kunna utföras för ringare kostnad än omkring 800,000 kronor, oberäknadt mark, som antagligen måste för ändamålet förvärfvas, då hospitalets nuvarande område är synnerligen begränsadt, hvartill kommer, att de nya byggnaderna skulle få sin plats alltför långt bort från den nuvarande, i omedelbar närhet af klosterbyggnaderna belägna afdelningen för oroliga och stormande patienter. Man skulle därför vid flyttning af sjuka från lugn till orolig afdelning eller tvärtom nödgas föra hospitalets mest svårskötta patienter lång väg och öfver en stadens gata, hvilket vore så stor olägenhet, att det efter allt att döma blefve nödvändigt att uppföra en ny byggnad äfven för att ersätta den nuvarande så kallade cellafdelningen. Hela anstaltens — hospitalets och asylens — köks- och tvättlokaler ligga äfvenledes invid klosterbyggnaderna, hvilket hittills i hög grad underlättat de kvinnliga patienternas sysselsättande med de för dem lämpliga arbeten, som här

erbjuda sig. Det vill därför, anför medicinalstyrelsen, synas som skulle klosterbyggnadernas utrymmande komma att medföra öfvergifvandet af så godt som hela den stora komplex af byggnader, hvilka nu befinna sig på samma tomtområde som de förstnämnda. Att kostnaderna härför skulle blifva högst betydande är, påpekar styrelsen, uppenbart.

Beträffande kostnaderna för klostrets återställande, såvidt möjligt, i sitt ursprungliga skick, hvarförutan byggnadernas utrymmande icke skulle vara af nämnvärd kulturhistorisk betydelse, säger sig medicinalstyrelsen gifvetvis icke kunna yttra sig, men styrelsen håller för sannolikt, att de skulle blifva kanske oväntadt stora.

Från sjukvårdens synpunkt vore naturligtvis ingenting att erinra mot utbytande af en gammal och i flera afseenden omodern anstalt mot en ny sjukhusanläggning. Så stora belopp hafva emellertid under en följd af år nedlagts på hospitalsvårdens utvidgning och så stora anspråk på nybyggnader i olika delar af landet återstå ännu att tillgodose, att medicinalstyrelsen icke anser sig kunna ifrågasätta nybyggnader i stor skala äfven vid Vadstena hospital, där de gamla byggnaderna ännu gifva och för en lång framtid kunna väntas lämna fullt användbara sjukafdelningar, om de af medicinalstyrelsen föreslagna förbättringarna nu genomföras.

Medicinalstyrelsen säger sig också för sin del vara öfvertygad, att dessa åtgärder icke i någon mån skulle förringa byggnadernas *nuvarande* värde såsom historiska minnesmärken, hvilket hittills med stor pietet skyddats af hospitalsförvaltningen.

Styrelsen har härefter närmare redogjort för de ingrepp på de gamla byggnaderna, som i enlighet med uppgjorda uppmättningsritningar nödvändiggöras af värmelednings införande.

Från det föreslagna nya pannhuset skulle hufvudvärmeledningen dragas genom den så kallade cellafdelningens (icke klosterbyggnad) källare till midten af den därmed sammanbyggda norra klosterbyggnadens långsida och inkommer sålunda *under* sagda byggnad, hvilken emellertid på detta ställe saknar källarrum, som kunde rubbas. Här utgräfvdes en omkring 6 meter lång rörkanal, som i sin ordning utmynnar i en af ålder befintlig, 2,5 meter bred, längs hela huset löpande källarkorridor. Från denna korridor genombrytes för värmeledningsrörs framdragande muren mellan korridoren och vidliggande källarutrymmen på några ställen, och för 6 å 7 rakt uppåt stigande dylika rör måste källarhvalfven, respektive taket genomborras.

Hufvudledningen framföres sedan genom redan befintliga öppningar in under det andra, i rät vinkel mot det norra liggande och därmed

sammanbyggda västra klosterhuset, från hvars källare på ofvan angifvet sätt uppdragas två stigrör till bottenvåningen. Här är det, som de flesta genombrytningarna af väggar skola äga rum, såsom af ritningen öfver denna våning framgår. Till de öfre våningarna gå blott stigrör.

Medicinalstyrelsen anser, att hvarje med byggnadsangelägenheter något förtrogen person genom en blick på de af styrelsen åberopade ritningarna skall kunna öfvertyga sig om, att nu skildrade ingrepp på intet sätt kunna förstöra eller ens nämnvärdt störa byggnadernas historiska intresse, och de kunna, anmärker styrelsen, alls icke jämföras med exempelvis det borttagande af väggar, som skett tidigare och innan byggnaderna kommo under hospitalsförvaltningens vård och hvaraf åtskilliga förändringar i rumsindelningen torde blifvit en följd, och ännu mindre med den utvidgning af de ursprungliga klostergluggarna till moderna fönsteröppningar, hvilket arbete torde hafva skett, då krigsmanshus inrättades i Vadstena. Styrelsen erinrar också därom, att öfverintendentsämbetet för egen del ingalunda yttrat, att byggnadernas värde skulle rubbas af de föreslagna byggnadsarbetena.

Hvad därefter angår själfva värmekropparna, äro de, anför medicinalstyrelsen, fristående, och ledningsrören till dem skola ligga fria på väggarna å lämpliga ställen. Från det intryck af modernisering, dessa anordningar kunna medföra, lär enlig styrelsens mening den historiskt intresserade lätt kunna abstrahera liksom från ett icke historiskt troget möblemang. I hvarje fall torde de verka mindre störande än de numera utbrända kakelugnar från en senare tid, hvilka i sammanhang med värmeledningens införande skulle borttagas, hvarefter rökrören skulle användas för ventilationsändamål.

I samband med kakelugnarnas borttagande skulle de säkerligen flera gånger omlagda golfven på en del ställen komma att uppbrytas för att sedan i förbättradt skick återställas. På klostrets tid torde golfven i cellerna varit af tegel, hvarför en obetydlig rubbning af de nuvarande trägolfven icke heller enlig medicinalstyrelsens mening berör någon historisk intressant del af byggnaderna.

I fråga om »Mårten Skinnares hus» anmärker medicinalstyrelsen, att beträffande detta hus, som i orubbadt skick underhållits och numera användes endast till bostad åt sjuksköterskor, ingen annan åtgärd skulle vidtagas än insättande af ett fåtal elektriska glödlampor.

Medicinalstyrelsen anser sig hafva med hvad styrelsen sålunda anført ådagalagt, att de farhågor icke äro grundade, hvilka uttalats af riksantikvarien beträffande det förment skadliga inflytande, de nu föreslagna byggnadsarbetena skulle komma att hafva på de gamla kloster-

byggnadernas värde såsom historiska minnesmärken, och hemställer styrelsen därför om åtgärd i enlighet med styrelsens förslag i skrivelsen den 29 november 1909.

Sedermera har vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien den 10 mars 1910 afgifvit infordradt underdånigt utlåtande och därvid såsom sin åsikt uttalat, att genom de ifrågasatta anordningarna klosterlämningarna skulle i så hög grad skadas, att deras värde såsom fornminne blefve väsentligen förminskadt.

*Vitterhets,
historie- och
antikvitets-
akademien.*

I anslutning till hvad öfverintendentsämbetet yttrat anser akademien det vara af synnerligen stor vikt, om Kungl. Maj:t ville anbefalla den af ämbetet ifrågasatta utredningen af kostnaden för uppförandet af en paviljong, hvilken kunde ersätta de nuvarande klosterbyggnaderna såsom delar af hospitalet. Innan en sådan utredning föreligger och man sålunda kan se, hvilka kostnader en verkligt god och för framtiden tillfredsställande anordning skulle kräfva i förhållande till den nu föreslagna, har akademien ansett sig böra i ärendet afgifva ett afstyrkande utlåtande, såvida ej de föreslagna åtgärderna skulle befinnas vara alldeles nödvändiga.

Om det emellertid skulle befinnas nödigt att införa elektrisk belysning och värmeledning i klosterbyggnaderna, anhåller akademien, att den sättes i tillfälle att yttra sig om detaljföreskrifterna beträffande genombrytandet af murar och hvalf m. m., på det att de i kulturhistoriskt afseende dyrbara byggnaderna må så litet som möjligt skadas.

Jag anser mig tillika böra omnämna, att akademien uti en till eklestiastikdepartementet ingifven underdånig skrivelse af den 5 mars 1910, med anledning af det utaf medicinalstyrelsen väckta förslaget, framhållit ifrågavarande klosterbyggnaders betydelse såsom hörande till landets viktigaste fornminnen äfvensom det önskvärda i att hvad som nu finnes kvar af Vadstena kloster, när omständigheterna sådant medgifva, försattes i värdigt skick.

Det synes mig uppenbart, att, därest ifrågavarande byggnader fortfarande skola användas såsom vårdanstalt för sinnessjuka, det är alldeles nödvändigt att där införa elektriskt ljus och värmeledning för att ersätta de nuvarande otidsenliga anordningarna för belysning och uppvärmning. Riksdagens revisorer framhöllo också redan under år 1904 med anledning af ett besök vid Vadstena hospital och asyl på grund af fotogenbelysningens eldfarlighet och olämplighet såsom ett af anstaltens förnämsta behof att elektriskt ljus infördes å de afdelnin-

*Departements-
chefens
yttrande.*

gar, där sådant ej redan skett. Ej mindre olämpligt är det nuvarande uppvärmningssättet genom kakelugnar och järnkaminer. Oafsedt den stora eldfaran blir värmen i de större rummen otillräcklig särskildt i de gamla, med mycket tjocka murar försedda klosterbyggnaderna. Ventilationen är också synnerligen otillfredsställande och kan icke förbättras med mindre centraluppvärmning införes, så att de nuvarande rökrören kunna blifva tillgängliga för luftväxlingsändamål.

Inom Riksdagen synes man också hafva varit enig därom, att behöfvet att anordna elektrisk belysning och centraluppvärmning inom ifrågavarande delar af Vadstena hospital är trängande, om ock Riksdagen fann kostnaderna väl högt tilltagna. Nu hafva emellertid omkostnaderna, som i det sistlidet år framlagda förslaget beräknades till 268,100 kronor, genom förenklade anordningar nedbragts till 226,900 kronor, en besparing således af ej mindre än 41,200 kronor. Ur kostnadssynpunkt synes därför nu icke vara något att anmärka mot förslaget, som i detta afseende lämnats utan erinran af öfverintendents-ämbetet.

Emellertid har, sedan frågan senast var föremål för behandling, påpekats ännu en omständighet, som är att taga i betraktande vid sakens afgörande.

Vadstena hospital och asyl har för närvarande plats för 800 patienter. Af dessa rymmas, såsom förut nämnts, 400 i en under 1890-talet uppförd, söder om Klosterledsgatan liggande byggnadskomplex, som redan är försedd med elektriskt ljus och centraluppvärmning. Öfriga 400 patienter inrymmas i ett antal norr om samma gata belägna byggnader, i hvilka de nya anordningarna nu skulle införas. Af dessa byggnader utgöras två, rymmande 185 kvinnliga patienter af allmän klass, utaf det gamla nunneklostrets byggnader. Mot anordnande särskildt af värmeledning i sistnämnda båda byggnader har nu från vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt riksantikvarien rests hinder, i det man gjort gällande, att de ifrågasatta anordningarna skulle i så hög grad skada klosterlämningarna, att deras värde såsom fornminne blifve väsentligen förminskadt.

Innan jag närmare yttrar mig härom, tillåter jag mig lämna några ur tillgängliga tryckta källor hämtade uppgifter angående ifrågavarande byggnaders öden.

Nunneklostret, uppbyggt omkring år 1400 på initiativ af heliga Birgitta, bestod af en hufvudbyggnad, 2 våningar hög utom källrarna, en i rät vinkel mot den förra liggande flygel i väster, äfvenledes med 2 våningar, jämte mindre byggnader i öster. Samtliga byggnader

derna voro uppförda af tegel. Hufvudbyggnadens nedre våning innehöll kapitelsalen, antagligen den nuvarande pelarsalen, äfven benämnd re-fektoriet m. m. Den öfre våningen inrymde 59 på ömse sidor om en hvälfd gång belägna sofkamrar af 6 fots bredd och 15 fots längd med fönsteröppningar af 1 fots höjd och 6 tums bredd. En utbyggnad i norr innehöll i öfre våningen ett rum, 16 fot i kvadrat, med tre fönster, kalladt sanktuariet, där S:t Birgittas, S:t Katarinas och andra hel-gons ben förvarades. Västra flygeln innehöll i öfre våningen arbetsrum, i den nedre samtalsrum, matsal, kök och nunnornas taleport.

Såsom en egendomlighet kan anmärkas, att i en år 1825 utgifven broschyr »Anteckningar om Wadstena kloster» heter det, bland annat: »På hvad sätt nunnornas rum vintertiden blifvit uppvärmda, har hittills varit outredt, emedan rummen varit för små och således icke kunnat medgifva inrättandet af särskildta eldstäder, några märken därefter kunna ej heller upptäckas; men vid sednare reparationer har man i murarne funnit, såväl lodrätta, som längs efter gående långa rör, hvilka voro sotiga inuti och leda till den förmodan, att de tjänat till rummens uppvärmande».

Ännu år 1596 synas två nunnor hafva bott kvar i klostret.

Gustaf II Adolf ämnade först i de stora klosterbyggnaderna upp-rätta en akademi men öfvergaf denna tanke för planen att där inrätta ett krigsmanshus, hvilken plan på grund af krigen först realiserades under drottning Kristina.

År 1647 intogos de första gratialisterna i nunneklostrets byggnader, som förut legat i ödesmål. Nunnornas kammare blefvo nu inredda till boningsrum. Endast en enda, som ansågs hafva varit S:t Birgittas bönekammare, brukades till likrum, det ännu i dag oförändrade, med väggmålningar försedda sanktuariet.

Såsom krigsmanshus begagnades byggnaderna till år 1784. Sedan föllo husen åter i ödesmål. Dock synes nytt tak hafva pålagts hufvudbyggnaden år 1799.

År 1816 inreddes husen till korrektionsinrättning, men denna flyt-tades år 1826 till Stockholm.

Genom ett kungl. bref af samma år ställdes nu det forna krigs-manshusets lägenheter till kungl. Serafimerordensgilletts disposition, och synas byggnaderna från år 1829 hafva blifvit använda för Vadstena hospitals utvidgning.

Hvilka omändringar i anledning häraf vidtagits inom byggnaderna är jag nu icke i tillfälle att meddela. En viss sannolikhet finnes dock

för att de största förändringarna skett redan för krigsmanshusets räkning. Wilh. Tham yttrar nämligen i sin år 1854 utgifna beskrifning öfver Linköpings län, sedan han anmärkt, att byggnaderna från år 1826 begagnades till hospitalets utvidgande: »Därvid återställdes i viss mån den gamla inredningen, brädtak öfver cellerna borttogos o. s. v. Emellertid har, under alla dessa förändringar, föga mera än murar och takhvalf blifvit kvar af de fordna större byggnaderna, en del mindre hafva försvunnit».

I hvarje fall synes med undantag af murarna icke mycket finnas kvar från klostrets dagar, hufvudsakligen allenast kapitelsalen, sanktuariet och en nunnecell. I öfrigt torde byggnadernas indelning vara helt och hållet förändrad.

Emellertid synes hospitalsförvaltningen hafva gjort sitt till för att bevara byggnadernas kulturhistoriska värde.

Enligt hvad öfverläkaren vid hospitalet Thure Björck meddelar i en promemoria, upptogs i reparationsförslaget för år 1896 inläggning af nytt golf i »pelarsalen». Denna befann sig då i ett rätt bedröfligt skick äfven hvad angår pelare, väggar, hvalfstrålar och hvalfkupor.

Golfvet låg ett stycke upp på pelarnas lif, hvalfstrålarna voro trasiga och öfvermålade med blå färg.

Sedan medicinalstyrelsen efter frågans utredning gifvit sitt bifall, verkställdes reparation af ofvannämnda sal under år 1897, hvarvid är att anteckna, att golfvet sänktes till sin ursprungliga nivå — omkring 2 fot — så att pelarnas socklar nu helt blottades, hvarjämte pelarna och väggkonsolerna, som äro af kalksten, befriades från oljefärg och istandsattes. Hvalfstrålarna befunnos mycket trasiga eller lagade med hvarjehanda materia. Emellertid fanns bitvis i dessa strålar kvar af det ursprungliga formteglet, som uppmätt befanns innehafva alldeles samma form och dimensioner som dylika i klosterkyrkan. Efter den då nära afslutade restaureringen af nämnda kyrka fick hospitalet inköpa ett tillräckligt antal dylika tegel för att kunna reparera nämnda strålar, hvadan de alltså sedan erhöilo sitt ursprungliga utseende.

I öfrigt utfördes restaureringen af salen efter af styrelsen godkänd plan.

För skyddande af de å två af väggytorna upptäckta resterna af målningar från klostertiden uppsattes sedermera flyttbara skärmar af målad väf på träramar.

Hvad angår det s. k. Mårten Skinnares hus, tillhör detta icke de gamla klosterbyggnaderna utan är ett af Mårten Nilsson Skinnare upp-

fördt fattighus, som enligt donation af denne år 1532 sammanslogs med Vadstena hospital, »helgeandshuset», mot att Mårten Skinnare skulle nöja sig med att få underhåll i hospitalet för sin återstående lifstid.

Det skulle utan tvifvel vara synnerligen tilltalande, om man ansåge sig kunna för hospitalets räkning uppföra en ny paviljong och däri inrymma de 185 sinnessjuka, som för närvarande vårdas i de båda gamla klosterbyggnaderna, för att därefter försätta dessa i värdigt skick. Medicinalstyrelsen har emellertid vitsordat, att dessa byggnader ännu för en lång framtid kunna väntas lämna fullt användbara sjukafdelningar, om de föreslagna, till en kostnad af omkring 225,000 kronor beräknade förbättringarna nu genomföras. En ny paviljong för nämnda antal sjuka skulle åter enligt medicinalstyrelsens uppgift icke kunna uppföras för mindre kostnad än omkring 800,000 kronor. Om också sistnämnda kostnadsbelopp, hvilket synes rundligt tilltaget, skulle kunna något nedbringas, torde likväl utan vidare vara tydligt, att merkostnaden för en ny byggnad skulle belöpa sig till omkring 500,000 kronor. En utredning sådan som den af öfverintendentsämbetet samt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien ifrågasatta synes därför vara utan ändamål, om man icke dessförinnan gjort klart för sig, att man vill offra sistnämnda belopp för att utrymma klosterbyggnaderna och därjämte nedlägga ytterligare, säkerligen betydliga summor för att försätta desamma i värdigt skick.

Sedan jag i ärendet samrådt med chefen för ecklesiastikdepartementet, hvilken tagit under ompröfning akademiens skrifvelse af den 5 mars 1910, såvidt den angår nunneklostrets byggnader, finner jag mig emellertid med hänsyn till de betydande kostnaderna icke kunna tillstyrka en sådan åtgärd.

Under förutsättning att arbetena utföras under kontroll af en med arbete af ifrågavarande ömtåliga art fullt förtrogen person och i enlighet med de anvisningar i fråga om genombrytandet af murar och hvalf m. m., som kunna komma att meddelas af vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, synes också förefinnas skäl antaga, att klosterbyggnadernas nuvarande värde i kulturhistoriskt afseende icke därigenom skall alltför mycket skadas. Det torde vara så mycket större anledning förvänta, att arbetet skall af medicinalstyrelsen verkställas med omsorg och varsamhet, som både styrelsen och hospitalsdirektionen allt hitintills synas hafva med största pietet omgärdat de gamla klosterbyggnadernas minnesvärdare delar.

Jag anser mig därför böra tillstyrka, att medel för de af medi-

cinalstyrelsen föreslagna anordningarnas utförande nu äskas af Riksdagen; och synes det för år 1911 erforderliga beloppet kunna bestämmas till 26,900 kronor, dock med rätt för Kungl. Maj:t att redan under innevarande år utanordna beloppet.»

*Utskottets
yttrande.*

Då, på sätt af statsutskottet vid 1909 års Riksdag framhölls, behofvet af elektrisk belysning och centraluppvärmning inom Vadstena hospital måste anses ådagalagdt, samt den betänklighet i afseende å de med dessa anordningar förenade kostnader, som lärers få antagas hafva föranlett sistlidne Riksdag att ej bifalla Kungl. Maj:ts då föreliggande förslag, numera, sedan kostnadsförslaget nedbringats med ej mindre än 41,200 kronor, icke längre skäligen kan anses äga fog för sig, finner utskottet sig icke böra motsätta sig Kungl. Maj:ts framställning. Visserligen har från riksantikvarien samt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien rests motstånd mot vidtagande af ifrågavarande anordningar, på den grund att de samma skulle i så hög grad skada klosterlämningarne, att dessas värde såsom forminne skulle väsentligen förminskas. Men därest, såsom af vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien ifrågasatts, akademien sättes i tillfälle att vid förenämnda arbetes utförande yttra sig om detaljföreskrifterna beträffande genombrytande af murar och hvalf m. m., torde trygghet vinnas för att detta minnesmärke ej ådrages afsevärd skada. Med hänsyn härtill tvekar utskottet ej att tillstyrka, att de åtgärder vidtagas, som befinnas nödiga för byggnadernas användande för sitt nuvarande ändamål, hvarigenom åtminstone för lång tid framåt undvikes uppförandet af nya hospitalsbyggnader i de nu ifrågavarandes ställe.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen må för anordnande af elektrisk belysning och värmeledning inom vissa delar af Vadstena hospital bevilja ett anslag af 226,900 kronor samt däraf på extra stat för år 1911 anvisa 26,900 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att af tillgängliga medel redan under innevarande år utanordna beloppet.

Stockholm den 19 april 1910.

På statsutskottets vägnar:

G. BILLING.

Reservationer:

af herrar *F. Berg, F. W. Thorsson, J. A. Sjö, K. Starbäck, K. V. Rydén, O. G. Erikson* och *C. G. Thor*, hvilka ansett att utskottets yttrande och förslag bort hafva följande lydelse:

»I Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag ha kostnaderna för de ifrågavarande belysnings- och uppvärmningsanordningarne nedbragts från det vid 1909 års riksdag för samma ändamål äskade beloppet, 268,100 kronor, till 226,900 kronor eller sålunda med 41,200 kronor. Ehuru denna minskning visserligen i och för sig ingalunda kan anses obetydlig, utgör i allt fall det nu begärda anslaget ett så stort belopp, att utskottet måst ställa sig synnerligen tveksamt inför frågan, om behovet af de föreslagna anordningarne är så trängande, att ifrågavarande betydande utgift bör göras för dess tillgodoseende. Kostnaderna för vårt hospitalsväsende hafva under de senare åren varit och komma med all säkerhet åtminstone under de närmaste åren att fortfarande blifva synnerligen höga, hufvudsakligen på grund af det i stor skala bedrifna uppförandet af nya hospital. Då såsom allmänt är känt, oaktadt budgetens betungande med dessa betydande utgifter, möjlighet fortfarande saknas att bereda hospitalsvård åt en stor mängd sinnessjuka, som däraf äro i behof, vill det synas utskottet som om goda skäl föreläge för att tills vidare undanskjuta en fråga, som, om än i och för sig af vikt, likväl icke i betydelse och behof af snar lösning kan jämföras med åtgärderna för beredande af ökad möjlighet att förskaffa plats å hospital åt sinnessjuka. Då härtill läggas de af riksantikvarien och vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien uttalade betänkligheterna i kulturhistoriskt hänseende mot vidtagande i de gamla klosterbyggnaderna af de för belysningen och uppvärmningen nödvändiga åtgärderna, anser sig utskottet sakna anledning att för närvarande tillstyrka anslaget i fråga.

Utskottet får alltså hemställa,

att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke må af Riksdagen bifallas.»

af herrar grefve *A. F. Wachtmeister* och grefve *F. T. C. von Rosen*.

Det skulle här antecknas, att herrar *A. Wiklund* och *A. Ekman* icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet.
